SOSIAALITURVA-OPAS 2010

Tämän oppaan tarkoituksena on antaa tietoa kehitysvammaisten henkilöiden palveluista sekä tukitoimista ja auttaa hakemaan niitä. Oppaaseen on koottu asioita, jotka koskevat kehitysvammaisia lapsia ja aikuisia sekä heidän perheitään.

Asiakokonaisuudet on esitetty osittain aakkos-järjestyksessä ja osittain palvelukohtaisesti. Asiakokonaisuudet sisältävät jokaiseen asiaryhmään kuuluvaa tietoa sekä lisäksi internet-osoitteita ja puhelinnumeroita, joista saa lisätietoa.

Oppaan on koonnut lakimies Minna Kaipinen.

Keskeistä lainsäädäntöä

Kehitysvammaisia koskevia keskeisimpiä lakeja ovat muun muassa perustuslaki (1999/731), hallintolaki (2003/434), sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettu laki (2000/812), kehitysvammaisten erityishuollosta annettu laki (1977/519), laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (1987/380), laki omaishoidon tuesta (2005/937), sosiaalihuoltolaki (1982/710), sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettu laki (1992/734).

Perustuslaki

Suomen perustuslain 2 lukuun on kirjattu meille jokaiselle kuuluvat perusoikeudet, joita ovat mm. yhdenvertaisuus, oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumisvapaus, yksityiselämän suoja, oikeus maksuttomaan perusopetukseen ja työhön sekä omaan kieleen.

Perustuslain 6 §: n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan muun ohella terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Perustuslain 19.1 § turvaa oikeuden välttämättömään toimeentuloon sekä huolenpitoon ja 19.3 § velvoittaa julkista valtaa turvaamaan jokaiselle riittävät sosiaalipalvelut. Riittävän palvelutason on katsottu hallituksen esityksen perusteluissa tarkoittavan sellaista palvelutasoa, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Palveluita koskevat päätökset tulee tehdä tämä lähtökohta huomioon ottaen.

Perustuslain 22 § puolestaan velvoittaa julkista valtaa turvaamaan perusoikeuksien käytännön toteutumisen, mikä tarkoittaa myös perusoikeuksien aineellista toteutumista. Alemman asteisissä säädöksissä on tarkemmin yksilöity, millaisia toimia yhteiskunnalta edellytetään ja esimerkiksi millaisia palveluita asiakkailla on oikeus saada, jotta perusoikeudet toteutuvat.

Asiakaslaki

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Lakia sovelletaan sekä viranomaisen että yksityisen tahon järjestämään sosiaalihuoltoon.

Asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan (4-5 §).

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan (8 §). Asiakkaan kuulemisesta ennen häntä koskevan päätöksen tekemistä säädetään hallintolaissa.

Sosiaalihuoltolaki

Sosiaalihuoltolaissa säädetään kunnan tehtäväksi huolehtia sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen järjestämisen sekä toimeentulotuen ja sosiaaliavustusten myöntämisestä sekä niihin liittyvistä tehtävistä (13 §).

Sosiaalihuoltolaki on yleislaki, ja sen perusteella me kaikki voimme saada tarvitsemiamme sosiaalihuollon palveluja. Sosiaalihuoltolaki koskee sosiaalipalveluja, toimeentulotukea, sosiaaliavustuksia ja niihin liittyviä toimintoja, joiden tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön, perheen sekä yhteisön sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä.

Useassa erityislaissa on kunnan sosiaalihuollon tehtäväksi määritelty lisäksi lasten ja nuorten huolto, lasten päivähoito, kehitysvammaisten erityispalvelut, vammaispalvelut, päihdehuollon palvelut, lastenvalvojan tehtävät, isyyden selvittämiseen ja vahvistamisen liittyvät tehtävät, ottolapsineuvonta, perheasioiden sovittelu, lasten huolto- ja tapaamisoikeuteen liittyvät tehtävät sekä kuntouttavan työtoiminnan tehtävät (17 §).

Kehitysvammalaki

Kehitysvammalaissa on säännökset erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluksia (1 §).

Erityishuollon tarkoituksena on edistää henkilön suoriutumista päivittäisistä toiminnoista, hänen omintakeista toimeentuloaan ja sopeutumistaan yhteiskuntaan sekä turvata hänen tarvitsemansa hoito ja muu huolenpito.

Erityishuoltoon kuuluvia palveluita ovat kehitysvammalain mukaan mm. tutkimus, terveydenhuolto, tarpeellinen ohjaus, kuntoutus sekä toiminnallinen valmennus, työtoiminnan ja asumisen järjestäminen sekä muu yhteiskunnallista sopeutumista edistävä toiminta, henkilökohtaisten apuneuvojen ja apuvälineiden järjestäminen, yksilöllinen hoito ja muu huolenpito sekä muu vastaava erityishuollon toteuttamiseksi tarpeellinen toiminta (2 §).

Vammaispalvelulaki

Vammaispalvelulain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä (1 §). Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan laissa henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista.

Kunnan on huolehdittava siitä, että vammaisille tarkoitetut palvelut ja tukitoimet järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Tämän lain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestettäessä on otettava huomioon asiakkaan yksilöllinen avun tarve. (3 §).

Vammaispalvelulain mukaiset palvelut jaetaan määrärahasidonnaisiin ja subjektiivisiin oikeuksiin. Asiakkaan subjektiivinen oikeus saada palvelu tarkoittaa sitä, että kunnalla on ehdoton velvollisuus järjestää palvelu, mikäli asiakas täyttää laissa tai asetuksessa mainitut palvelun myöntämisedellytykset.

Osa vammaispalvelulain mukaisista palveluista on tarkoitettu erityisesti vaikeavammaiselle henkilölle. Vaikeavammaisuus määritellään jokaisen haettavan palvelun osalta erikseen. Kehitysvammalaissa ei tällaista rajausta ole, vaan palvelut on tarkoitettu yhtä lailla lievästi kehitysvammaisille henkilöille.

Laki turvaa vaikeavammaiselle henkilölle oikeuden saada henkilökohtaista apua muun muassa päivittäisiin toimiin sekä kotona että sen ulkopuolella.

Lakien soveltamisjärjestys

Yleislakeja ovat muun muassa sosiaalihuollon asiakaslaki, sosiaalihuoltolaki, päivähoitolaki sekä perusopetuslaki. Erityislakeja ovat muun muassa kehitysvammalaki sekä vammaispalvelulaki.

Yleislain mukaiset palvelut ovat lähtökohtaisesti ensisijaisia suhteessa erityislain nojalla myönnettäviin palveluihin. Oikeus erityislain mukaisiin palveluihin syntyy, mikäli henkilö ei saa tarvitsemiaan palveluita yleislain perusteella.

Päätöstä tehtäessä tulee soveltaa asiakkaalle edullisempaa lakia. Koska erityishuollon palvelut ovat yleensä asiakkaalle maksuttomia, tulee kehitysvammalaki sovellettavaksi useimmissa tapauksissa. Kunnalla ei esimerkiksi ole oikeutta järjestää asumispalveluita sosiaalihuoltolain nojalla, koska se on asiakkaalle epäedullisempi vaihtoehto. Hallinto-oikeudet ovat lukuisissa päätöksissään todenneet, että koska henkilö ei saa riittäviä palveluja yleislain nojalla, hänelle on järjestettävä palvelut kehitysvammalain nojalla erityishuoltona. Nämä päätökset ovat koskeneet mm. asumispalveluita, aamu- ja iltapäivätoimintaa ja tilapäishoitoa.

Yleis- ja erityislain väliseen suhteeseen liittyy normaalisuuden peri-

aate, joka on eräs keskeinen lähtökohta palveluita järjestettäessä. Normaalisuuden periaate tarkoittaa oikeutta elää kuten valtaosa ihmisistä elää.

Normaalisuutta ja vammaispalveluiden toissijaisuutta ei ole perusteltua tulkita niin, että yleislain mukaiset palvelut katsottaisiin kategorisesti riittäviksi myös vammaisten ihmisten tarpeisiin. Normaalisuuden periaatteen yti - menä voidaan sen sijaan pitää ajatusta siitä, että vammaiselle henkilölle tulee pyrkiä palvelujen ja tukitoimien kautta turvaamaan mahdollisuus päästä samaan asemaan muiden kanssa sekä toimia ikänsä, kehitystasonsa ja yksilöllisten kykyjensä mukaisesti yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Mikäli yleislakien mukaiset palvelut ja tukitoimet eivät riitä tähän tavoitteeseen pääsemiseen, on turvauduttava erityislakeihin, joiden tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä.

Suurin osa kehitysvammaisten henkilöiden tarvitsemista palveluista ja tukitoimista myönnetään joko vammaispalvelulain tai kehitysvammalain peusteella. Vammaispalvelulaki on kehitysvammalakiin nähden ensisijainen, mikäli palvelu tai tukitoimi voidaan myöntää molempien lakien perusteella. Kehitysvammaisilla henkilöillä on kuitenkin oikeus saada kehitysvammalain mukaisia palveluita silloin, jos vammaispalvelulain mukaiset palvelut eivät ole riittäviä tai sopivia.

Lisää tietoa sekä tuomioistuinten soveltamiskäytäntöä löytyy Tukiliiton internetsivuilta. www.kvtl.fi

Asuminen

Vammaisen henkilön asumispalvelut voidaan järjestää lapsuudenkodissa, palvelukodissa tai muussa henkilölle itselleen parhaiten soveltuvassa paikassa. Kunnan tulee järjestää kehitysvammaisten ihmisten asuminen joko vammaispalvelulain tai kehitysvammalain perusteella. Tärkeintä on se, että asumispalvelut järjestetään asiakkaan yksilöllisten tarpeiden perusteella.

Kehitysvammalain perusteella järjestettävä asuminen

Jokainen kehitysvammainen ihminen on oikeutettu saamaan tarvitsemansa asumispalvelut kehitysvammalain perusteella. Kehitysvammalaki takaa kehitysvammaiselle henkilölle sellaiset yksilölliset palvelut ja tukitoimet, joita hän tarvitsee elämässään sekä kotona että kodin ulkopuolella. Kehitysvammalain mukaisia asumispalveluita voivat järjestää kuntayhtymät, kunnat tai yksityiset palveluntuottajat.

Vammaispalvelulain mukainen palveluasuminen

Vammaispalvelulain mukaan kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle palveluasuminen. Palveluasumiseen kuuluvat asunto sekä asumiseen liittyvät palvelut, jotka ovat välttämättömiä asukkaan jokapäiväiselle suoriutumiselle.

Palveluasuminen on subjektiivinen oikeus vaikeavammaiselle henkilölle eli vammaispalvelulaki velvoittaa kuntaa järjestämään palveluasumisen vaikeavammaiselle henkilölle (8 §). Vammaispalveluasetuksen 11 §: n mukaisesti vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka vammansa tai sairautensa vuoksi tarvitsee toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa.

Palveluasuminen voidaan järjestää monella tavalla mm. omassa kodissa erilaisten palveluiden kuten esimerkiksi henkilökohtaisen avun avulla. Palveluja on järjestettävä sellaisessa laajuudessa ja sellaisin muodoin, kuin palvelunsaajan tarve edellyttää. Palveluasumista haetaan hakemuksella kunnan sosiaalitoimesta.

Asumisen palvelumaksut

Pääperiaatteena on, että henkilö maksaa itse asumiseensa liittyvät normaalit menot. Tämä on ylläpitoa. Erilaiset palvelut ja tukitoimet, joita vammainen henkilö tarvitsee asumisen järjestämisen turvaamiseksi, tulevat kunnan maksettavaksi, eikä vammaisilta henkilöiltä voida periä niistä palvelu- yms. maksuja. Ylläpitoa ei esimerkiksi ole turva-, siivous- eikä saattajapalvelu.

Sekä vammaispalvelulain että kehitysvammalain perusteella järjestettävät asumisen tukipalvelut, joita henkilö tarvitsee selviytyäkseen jokapäiväisestä elämästä, ovat maksuttomia asiakkaalle. Tällaisia palveluita ovat muun muassa ruuanlaitossa, syömisessä, siivouksessa, pukeutumisessa, henkilökohtaisessa hygieniassa ja asioilla käymisessä avustaminen. Maksuttomuus perustuu sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §: ään.

Asiakkaalta voi periä maksun vain ylläpidosta. Ylläpitoa ovat kaikki tavanomaiset asianomaiselle henkilölle vammaisuudesta riippumatta aiheutuvat menot kuten esimerkiksi vuokra, ateriat, pesuaineet, vesi ja sähkö.

Palvelumaksujen poistamista voi hakea sosiaalitoimelta kirjallisella hakemuksella. Perusteluissa on hyvä mainita kehitysvammalaki tai vammaispalvelulaki ja asiakasmaksulaki. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (asiakasmaksulaki) 4 §: n 2 kohdan mukaan kehitysvammalaissa tarkoitettu erityishuolto on maksutonta kehitysvammaisen henkilön ylläpitoa lukuun ottamatta. Lain mukaan maksuja on mahdollista hakea takaisin enintään viideltä vuodelta (laki verojen ja maksujen perimisestä ulosottotoimin 11 §).

Lisätietoa www.kvtl.fi, Tukiviesti 3-4/2004.

Asunnon muutostyöt

Vammaispalvelulain perusteella vaikeavammaiselle henkilölle korvataan vamman vuoksi välttämättömistä asunnon muutostöistä aiheutuvat kohtuulliset kustannukset. Korvattavia kustannuksia ovat esimerkiksi muutostöiden suunnittelu, esteiden poistaminen asunnon välittömästä läheisyydestä, ovien levennykset, luiskien rakentaminen yms. (VPL 9 §, VPA 12 §). Asunnon muutostyöt ovat vaikeavammaiselle henkilölle subjektiivinen oikeus.

Autoasiat

Ajoneuvovero

Ajoneuvohallintokeskus määrää automaattisesti ajoneuvoveron palautettavaksi, jos on saanut autoveropalautuksen autoverosta annetun lain 51 §: n nojalla ja siitä on merkintä ajoneuvorekisterissä. Henkilöt, joilla on vammaisten henkilöiden pysäköintilupa tai jotka ovat saaneet autoveronpalautuksen autoverosta annetun lain 50 § tai 51 §: n perusteella eikä tästä ole merkintää rekisteriotteessa, voivat saada hakemuksesta vapautuksen. Vapautusta voi hakea etukäteen ennen verovuoden alkua. Lomakkeita saa poliisilta, katsastuspaikoilta, Ajoneuvohallintokeskukselta ja Internetistä: www.ake.fi

Lisätietoja: Ajoneuvohallintokeskus, PL 120, 00101 Helsinki, puhelin 0100 7821 (pvm/mpm).

Autoveronhuojennus

Autoveronpalautusta voi saada autoverosta annetun lain 51 ja 50 §: n perusteella uutena ostettuun tai ulkomailta käytettynä ostettuun ja Suomessa ensikertaa rekisteröitävään autoon. Päätöksen voi hakea ennakkoon tai viimeistään 6 kuukauden kuluessa siitä, kun hakija on merkitty auton omistajaksi.

Hangon tulli, 51 §
Vammaiselle henkilölle voidaan autoverolaissa säädettyjen edellytysten mukaan palauttaa auton hintaan sisältyvä autovero joko kokonaan tai osittain. Palautetta-

van autoveron enimmäismäärä on 3 770 euroa. Automaattivaihteista autoa välttämättä tarvitsevalle palautettava enimmäismäärä on 4 980 euroa.

Auto tulee vammaisen henkilön omistukseen ja rekisteriotteeseen tulee maininta autoveron alentamisesta. Tämän vuoksi auton käyttötarkoitukseen tulee kiinnittää huomiota, koska autoa on pääsääntöisesti käytettävä vammaisen henkilön kuljettamiseen.

Hakemukset ja lisätietoja: Eteläinen tullipiiri, Hangon tulli, 10900 Hanko, puhelin 020 690 601, www.tulli.fi, autoliikkeet.

Tullihallitus, 50 §
Tullihallitus voi määräämillään ehdoilla erityisen painavista syistä palauttaa autoveron tai siitä kohtuulliseksi katsottavan osan. Tullihallituksen päätöksestä ei ole valitusmahdollisuutta ja sen vuoksi hakemus on syytä laatia huolellisesti.

Hakemuksessa tulee riittävän tarkasti selostaa vamman laatua ja haitta-astetta sekä auton käyttötarvetta. Hakemukseen on liitettävä lääkärintodistus vamman aiheuttamasta haitasta. Tullihallitus kiinnittää päätöksenteossa huomiota myös perheen taloudelliseen ja sosiaaliseen tilanteeseen.

Hakemukset ja lisätietoja: Tullihallitus, PL 512, 00101 Helsinki, p. (09) 6141, www.tulli.fi

Auton muutostyöt

Sosiaalitoimi korvaa täysimääräisesti vammaispalvelulain perusteella vamman vaatimat välttämättömät muutostyöt vakiomalliseen autoon (muun muassa ajohallintalaitteet, ohjaustehostin ja pyörätuolin nostolaitteet) VPA 17 §.

Vammaispalvelulain perusteella voidaan korvata myös puolet kustannuksista, jotka aiheutuvat auton käyttöä helpottavista laitteista eli lisälaitteista, jotka on asennettu auton valmistajan toimesta tehtaalla autoon (esim. lisälämmitin).

Auton pysäköintilupa

Kotipaikkakunnan poliisi myöntää pysäköintiluvan 10 vuodeksi kerrallaan vaikeasti vammaiselle henkilölle. Lupa on voimassa myös muissa EU:n jäsenvaltioissa. Vammaisen henkilön pysäköintilupa on henkilökohtainen. Pysäköintilupaa haettaessa on oltava mukana kaksi valokuvaa (mieluiten mustavalkoisia) ja pysäköintilupahakemus täytettynä sekä lääkärintodistus sairauden, vian tai vamman laadusta ja vaikeusasteesta. Pysäköintilupa antaa oikeuden pysäköidä ajoneuvo maksulliselle paikalle ilmaiseksi sekä pysäköintioikeuden myös sellaiselle alueelle, missä pysäköinti on liikennemerkein kielletty, jos muut tieliikennelain säädökset eivät sitä kiellä. (TLL 53 §).

Lisätietoja: Tukiviesti 7/2001, www.poliisi.fi.

Avustus auton hankintaan

Sosiaalitoimi voi korvata puolet uuden tai käytetyn auton todellisista hankintakustannuksista vammaispalvelulain ja -asetuksen perusteella. Sosiaalitoimelle tehtävässä hakemuksessa tulee selvittää vammasta tai sairaudesta aiheutuva liikkumisvälineen tarve. Sen pitää olla jatkuva (päivittäinen) tai usein toistuva. Maksettavasta korvauksesta voidaan vähentää autoveron palautus, vanhan auton myynnistä saatu hyvitys tai todennäköinen hinta sekä muu mahdollinen autoon saatava julkinen tuki. Päätöksen voi hakea myös ennen auton ostoa. Lisätietoja antaa kotipaikkakunnan sosiaalitoimi (VPA 17 §).

Edunvalvonta

Pysyvä edunvalvoja voidaan määrätä täysi-ikäiselle (yli 18-vuotiaalle), mikäli henkilö ei itse kykene valvomaan etuaan tai huolehtimaan itseään tai omaisuuttaan koskevista asioista. Edunvalvoja voidaan määrätä myös hoitamaan vain tietty tehtävä kuten esimerkiksi perinnönjako tai kiinteistökauppa. Lain tavoitteena on rajoittaa mahdollisimman vähän henkilön omaa vapautta toimia. Edunvalvoja tulee määrätä ainoastaan silloin, kun on asioita, jotka vaativat hoitoa ja kun se on välttämätöntä henkilön omien etujen turvaamiseksi.

Edunvalvoja voi olla tarpeen, kun esimerkiksi vaikea sairaus tai korkea ikä ovat heikentäneet asianomaisen henkisiä kykyjä niin, että hän ei itse kykene valvomaan etujaan tai hoitamaan asioitaan. Näissä tilanteissa asioiden hoitaminen ei useinkaan onnistu pankkipalveluiden tai valtakirjojen avulla. Pelkkä kehitysvammaisuus ei kuitenkaan ole peruste edunvalvojan määräämiselle. Ratkaisevaa on, miten vamma tai sairaus vaikuttaa henkilön ymmärrykseen ja päätöksentekokykyyn. Jos esimerkiksi läheiset voivat hoitaa asiat yhdessä vammaisen henkilön kanssa ja on kyse vähäisistä asioista, ei tarvetta edunvalvontaan välttämättä ole.

Edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva ja suostuva henkilö, jolla on tehtävään riittävä taito ja kokemus. Edunvalvojana voi toimia kunnan yleinen edunvalvoja tai tukea tarvitsevan henkilön äiti, isä, aviopuoliso tai muu läheinen. Edunvalvoja on päämiehensä luottohenkilö, joka puolustaa tämän etuja ja edustaa tätä asioissa, jotka on määrätty edunvalvojan hoidettavaksi. Edunvalvojan on pidettävä kirjaa päämiehen varoista ja veloista sekä annettava vuosittain tilitys omaisuuden hoidosta maistraatille.

Edunvalvoja edustaa päämiestä taloudellisissa asioissa kuten laskujen maksamisessa. Edunvalvojan tehtävänä on valvoa, ettei päämiehen omaisuutta käytetä päämiehen edun vastaisesti. Päämiehelle tulee järjestää asianmukaiset elinolosuhteet ja hänelle on jätettävä se omaisuus, jota hän tarvitsee henkilökohtaista käyttöään varten. Päämiehelle on annettava hänen tarpeisiinsa ja muihin olosuhteisiin nähden kohtuullisena pidettävä määrä käyttövaroja. Päämiehen varat on tarkoitettu käytettäväksi päämiehen hyväksi ja elämän laadun parantamiseksi.

Edunvalvoja voidaan määrätä myös edustamaan päämiestä tämän henkilöä koskevissa asioissa, joiden merkitystä päämies ei itse ymmärrä. Edunvalvojan tehtävät ilmenevät maistraatin tai käräjäoikeuden päätöksestä. (HolhousL 1-56 §:t)

Lisätietoja: http://www.kvtl.fi/holhous.pdf ja www.maistraatti.fi

Kehitysvammaisten erityishuolto

Kehitysvammalain mukaiset palvelut

Kehitysvammalain mukaiset erityishuollon palvelut omaavat subjektiivisten oikeuksien statuksen ja kuuluvat siten julkisen vallan tehtäväjaon mukaisesti kuntien erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin. Erityishuoltoon kuuluvat palvelut on lueteltu lain 2 §:ssä.

Erityishuolto-ohjelma (EHO)

Kehitysvammalain mukaan jokaista erityishuollon tarpeessa olevaa henkilöä varten tulee laatia yksilöllinen erityishuolto-ohjelma (34 §). Ohjelma sisältää suunnitelman annettavasta erityishuollon toteuttamistavasta sekä siitä milloin viimeistään erityishuolto-ohjelma on tarkistettava. Lisäksi asiakkaalle pitäisi laatia sosiaalihuollon asiakaslain mukainen palvelu-, hoito-, ja kuntoutussuunnitelma. Tällöin tulee myös selvittää, mistä palveluista asiakkaalta peritään maksu ja mitkä palvelut annetaan erityishuoltona maksutta. Erityishuolto-ohjelman tarkoitus on turvata kehitysvammaisen ihmisen oikeusturvan ja perusoikeuksien toteutuminen. Kaikissa kunnissa kehitysvammaisille henkilöille ei ole laadittu eikä hyväksytty lainmukaista erityishuolto-ohjelmaa ja koko erityishuolto-ohjelma on monille tuntematon. Tämä vaarantaa kehitysvammaisen henkilön oikeusturvan.

Erityishuolto-ohjelma eroaa siinä vammaispalvelulain mukaisesta palvelusuunnitelmasta, että erityishuolto-ohjelmaan voidaan hakea muutosta lääninhallitukselta, mikäli henkilö itse, hänen edunvalvojansa tai muu huoltajansa taikka sosiaalilautakunta katsoo, ettei erityishuolto-ohjelma ole tarkoituksenmukainen. Erityishuolto-ohjelma on laadittava yhdessä asianomaisen henkilön itsensä, hänen edunvalvojansa tai muun huoltajan sekä sosiaalilautakunnan kanssa.

Erityishuoltoa ovat kaikki ne palvelut ja tukitoimet, joita henkilö saa kehitysvammalain nojalla.

Erityishuolto-ohjelmaan kirjattavia palveluita ovat mm. työtoiminta, päivätoiminta, asumisen tukitoimet, koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta, tilapäishoito, kuntoutusohjaus, tukihenkilö, erityisneuvolan tai kuntoutuskeskuksen tuottamat palvelut (erityishuoltopiirien neuvolapalvelut) yms.

Lisätietoja:
www.avi.fi

Tilapäishoito

Kehitysvammaisilla henkilöillä on oikeus tilapäishoitoon.Tilapäishoitoa järjestetään kehitysvammalain mukaisena palveluna (2 § kohdat 6 ja 10) ja se on erityishuoltoa. Tilapäishoidon tarve tulee mainita erityishuolto-ohjelmassa. Maininta erityishuolto-ohjelmassa ei kuitenkaan voi olla asiakkaan kannalta tilapäishoidon järjestämisen edellytys. Tilapäishoidosta voidaan periä ylläpidosta aiheutuvat kustannukset, mutta ei itse hoidosta aiheutuvia kustannuksia, mikäli kyseessä ei ole alle 16-vuotiaalle annettava osittainen ylläpito. Korkein hallinto-oikeus antoi marraskuussa 2008 ratkaisun, jonka mukaan kehitysvammaiselle lapselle myönnetty tilapäinen, kulloinkin vähintään vuorokauden mittainen, perhehoito on sellaista kehitysvammaisen henkilön ylläpitoa, josta voidaan periä maksu. Tätä aiemmin asiakasmaksulain 4 §: ää oli tulkittu yleisesti siten, että tällöin kyseessä oli alle 16-vuotiaalle annettava osittainen ylläpito, josta maksua ei voida periä. KHO:n ratkaisun jälkeen maksu voidaan siis periä myös alle 16-vuotiaan tilapäishoidosta, kun hoito kestää yli vuorokauden kerrallaan.

Tilapäishoitoa voidaan järjestää esimerkiksi yksityisissä palvelukodeissa, henkilön kotona tai muussa vastaavassa henkilölle soveltuvassa paikassa. Hoitotapaa ja -paikkaa valittaessa tulee ottaa huomioon asiakkaan toiveet ja tarpeet (asiakaslaki 4 §, 8 §).

Työ- ja päivätoiminta

Kehitysvammaisille ihmisille järjestetään työtoimintaa erityishuoltona kehitysvammalain 2 §: n 4 kohdan perusteella.

Perinteiset työ- ja toimintakeskukset ovat yleensä kuntien tai kuntayhtymien ylläpitämiä. Suurin osa asiakkaista (n. 11 000 henkilöä) on kehitysvammaisia ihmisiä. Työ- ja toimintakeskuksissa työskentelevät ovat asiakkaita, eivät työntekijöitä. He eivät ole työsuhteessa. Eläkkeen lisäksi työtoiminnassa olevat henkilöt saavat työosuusrahaa.

Työtoimintaan osallistuvat kehitysvammaiset henkilöt maksavat itse ateriakorvauksen, mutta työnohjauksesta ja työtoiminnan järjestämiseksi tarvittavista kuljetuksista vastaa kunta. Erityishuollon saamiseksi välttämättömät kuljetukset tulevat kunnan tai erityishuoltopiirin maksettaviksi (kehitysvammalaki 39 § ja - asetus 3 §).

Työtoimintaa voidaan järjestää myös sosiaalihuoltolain perusteella. Lähtökohtana on, että kehitysvammaisten henkilöiden oikeus työtoimintaan perustuu kuitenkin kehitysvammalakiin.

Sosiaalihuoltolain mukaan on mahdollista järjestää vammaisten henkilöiden työllisyyttä tukevaa toimintaa sekä vammaisten henkilöiden työtoimintaa. Vammaisten henkilöiden työllisyyttä tukeva toiminta tarkoittaa erilaisten työhön sijoittumista edistävien kuntoutus- ja tukitoimien järjestämistä. Vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevan toiminnan osana voidaan järjestää työtä, jossa työntekijä on työsopimuslain (55/2001) 1 luvun 1 §: ssä tarkoitetussa työsuhteessa palvelun tuottajaan. (SHL 27 d §). Vammaisten henkilöiden työtoiminnalla sosiaalihuoltolaissa tarkoitetaan toimintakykyä ylläpitävää ja sitä edistävää toimintaa (SHL 27 e §).

Työ-ja toimintakeskuksissa järjestetään eniten tukea tarvitseville henkilöille päivätoimintaa, josta ei saa työosuusrahaa.

Päivätoimintaa tulee järjestää siten, että vaikeavammainen henkilö voi osallistua toimintaan viitenä päivänä viikossa tai tätä harvemmin, jos vaikeavammainen henkilö kykenee osallistumaan työtoimintaan osa-aikaisesti tai siihen on muu hänestä johtuva syy.

Vammaisten henkilöiden päivätoimintaan kuuluu kodin ulkopuolella järjestettyä itsenäisessä elämässä selviytymistä tukevaa ja sosiaalista vuorovaikutusta edistävää toimintaa. (VPL 8b)

Päivätoiminta voi sisältää esimerkiksi ruoanlaittoa, liikuntaa, keskustelua, retkeilyä, luovaa toimintaa sekä sosiaalisten taitojen harjaannuttamista. Päivätoiminnan tarkoituksena ei ole tuottaa myytäviä esineitä tai palveluja eikä siihen osallistuvalle makseta korvausta.

KELA eli Kansaneläkelaitos
www.kela.fi

Apuvälineet

Kela voi myöntää apuvälineitä (esim. tietokone) vaikeavammaisille henkilöille opiskelusta selviytymiseksi, kun on kyse työelämään tähtäävästä ammatillisesta koulutuksesta tai yleissivistävästä opiskelusta peruskoulun yläkoulusta alkaen opiskelijalle, jolle on tehty ammatillisen koulutuksen suunnitelma.

Alle 16-vuotiaan vammaistuki

Alle 16-vuotiaan vammaistukea maksetaan alle 16-vuotiaalle Suomessa asuvalle lapselle, jonka sairauteen, vikaan tai vammaan liittyvästä hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu vähintään kuuden kuukauden ajan tavanomaista suurempaa rasitusta ja sidonnaisuutta verrattuna vastaavanikäiseen terveeseen lapseen. Tuki on verotonta tuloa eikä riipu hakijan tuloista tai varallisuudesta. Lapsen vammaistuki voidaan myöntää määräajaksi tai siihen asti, kun lapsi täyttää 16 vuotta. Kela ratkaisee asian sen mukaan, miten pysyvä lapsen erityisen hoidon ja kuntoutuksen tarve on.

Vammaistuki on porrastettu kolmeen ryhmään lapsen tarvitseman erityishoidon perusteella. Korotettu ja ylin vammaistuki oikeuttavat Kelan järjestämään kuntoutukseen. Kansaneläkeindeksiin sidotut etuudet mukaanlukien vammaistuet säilyvät ennallaan v. 2010, joten hoitotuen määrä on vuonna 2010 sama kuin vuonna 2009:

- Vammaistuki 85,59 €
- Korotettu vammaistuki 199,71 €
- Ylin vammaistuki 387,26 €

Hakemus on toimitettava Kelan toimistoon, liitteeksi tarvitaan lääkärinlausunto C. Mukaan on syytä laittaa myös oma yksityiskohtainen selvitys lapsen päivittäisestä avun tarpeesta.

Yli 16-vuotiaan vammaistuki

Yli 16-vuotiaan vammaistuki voidaan myöntää 16 vuotta täyttäneelle vammaiselle henkilölle, jonka toimintakyvyn arvioidaan olevan sairauden, vian tai vamman vuoksi yhtäjaksoisesti heikentynyt vähintään vuoden ajan. Lisäksi edellytetään, että sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuu haittaa, avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta taikka erityiskustannuksia. Tuen tarkoituksena on tukea työikäisten vammaisten henkilöiden selviytymistä jokapäiväisessä elämässä sekä työelämässä ja opiskelussa ja korvata vammaisuudesta aiheutuvia ylimääräisiä kustannuksia. Tukea ei makseta vanhuuseläkkeellä olevalle henkilölle.

Vammaistuki on porrastettu kolmeen maksuluokkaan yleisen haitan, tarvittavan avun, palvelusten ohjauksen ja valvonnan sekä vammasta aiheutuvien erityiskustannusten perusteella. Tuen määrä on v. 2010:

- Perusvammaistuki 85,59 €
- Korotettu vammaistuki 199,71 €
- Ylin vammaistuki 387,26 €

Eläkettä saavan hoitotuki

Hoitotuen tarkoituksena on tukea sairaan tai vammaisen henkilön kotona asumista ja kotona annettavaa hoitoa sekä korvata sairaudesta tai vammaisuudesta aiheutuvia erityiskustannuksia. Verotonta hoitotukea voidaan maksaa 65 vuotta täyttäneelle sekä alle 65-vuotiaalle, joka saa työkyvyttömyyseläkettä, kuntoutustukea tai yksilöllistä varhaiseläkettä.

Eläkettä saavan hoitotuki on porrastettu kolmeen ryhmään avuntarpeen, ohjauksen ja valvontatarpeen sekä erityiskustannusten määrän perusteella.

Hoitotuen määrä vuonna 2010:

- Perushoitotuki 57,32 €
- Korotettu hoitotuki 142,70 €
- Ylin hoitotuki 301,75 €

Vammaisetuuksia maksetaan v. 2010 alusta lähtien myös niille, joiden hoitojakso julkisessa hoitolaitoksessa kestää yli kolme kuukautta. Maksettavia etuuksia ovat vammaistuki, eläkettä saavien hoitotuki sekä ruokavaliokorvaus.

Erityishoitoraha sairaan lapsen vanhemmille

Äidillä tai isällä saattaa olla oikeus saada lyhytaikaista tai tilapäistä korvausta ansionmenetyksestä, joka aiheutuu hänen osallistumisestaan vaikeasti sairaan/vammaisen alle 16-vuotiaan lapsensa hoitoon tai kuntoutukseen sairaalassa, sairaalan poliklinikalla, erityishuoltopiirin toimintayksikön tasoisella poliklinikalla tai näihin liittyvässä kotihoidossa. Erityishoitorahaa voi saada myös kuntoutus- tai sopeutumisvalmennuskurssille osallistumisen ajalta. Erityishoitorahaa maksetaan samalta ajalta molemmille vanhemmille, jos lääkäri on katsonut molempien vanhempien hoitoon tai kuntoutukseen osallistumisen tarpeelliseksi (ei koske kotihoitoa).

Erityishoitorahaa maksetaan erityissairaanhoidon tasoisessa hoitopaikassa annetun hoidon sekä kuntoutuskurssien ajalta yhteensä enintään 60 arkipäivältä. Kotihoidon ajalta sitä voidaan maksaa enintään 90 arkipäivältä. Erityishoitorahaa voidaan maksaa painavien lääketieteellisten syiden perusteella pitemmältäkin ajalta, jos sairauteen liittyvän hoidon toteuttaminen tai sairauden odottamaton paheneminen edellyttää vanhemman jatkuvaa läsnäoloa.

Erityishoitorahalla on neljän kuukauden takautuva hakuaika. Hakijan tulee liittää hakemukseen lääkärin D-todistus siitä, että lapsen hoitoon osallistuminen on ollut tarpeellista. Kuntoutus- tai sopeutumisvalmennuskurssille osallistuneen on liitettävä hakemukseen järjestäjältä saatu todistus.

Erityishoitoraha on yleensä sen saajan sairauspäivärahan suuruinen. Kela pidättää siitä ennakkoveron. Erityishoitorahan saajalla ei ole oikeutta työttömyyspäivärahaan eikä työmarkkinatukeen.

Erityishoitorahaa voivat saada myös kotiäidit ja opiskelijat sekä itsenäistä työtä tekevät. Jos hakijalla ei ole riittävästi työtuloja päivärahan laskemisen perusteeksi, erityishoitoraha maksetaan hänelle 15,20 euron suuruisena.

Kun Kela maksaa hakijalle kuntoutuksen ajalta kuntoutusrahaa, se maksaa erityishoitorahaa vain kuntoutusrahan omavastuuajalta.

Erityishoitorahaa ei makseta, jos hakija saa esimerkiksi

- erityisäitiysrahaa, äitiysrahaa, isyysrahaa, vanhempainrahaa tai
- sairauspäivärahaa.

Kansaneläke

Kansaneläkkeeseen ovat oikeutettuja 65 vuotta täyttäneet tai sitä nuoremmat työkyvyttömät henkilöt.

Täyden kansaneläkkeen suuruus on yksinäisellä ihmisellä vuonna 2010 584,13 euroa kuukaudessa. Vuonna 2010 kansaneläkeindeksi säilyy vuoden 2009 tasolla, joten kansaneläke ja kansaneläkeindeksiin sidotut etuudet säilyvät ennallaan vuonna 2010.

Kuntoutus

Kela järjestää Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksia ja kuntoutusrahaetuuksia koskevan lain perusteella ammatillista kuntoutusta, vaikeavammaisten lääkinnällistä kuntoutusta, harkinnanvaraista kuntoutusta sekä maksaa kuntoutustoimenpiteiden ajalta toimeentulon turvaksi kuntoutusrahaa.

Kelan järjestämään lääkinnälliseen kuntoutukseen on oikeutettu sellainen vaikeavammainen henkilö, joka saa Kelan korotettua vammais/hoitotukea tai ylintä vammais/hoitotukea. Lääkinnällistä kuntoutusta ovat mm. fysioterapia, puhe-, musiikki- ja ratsastusterapia, sopeutumisvalmennus ja kuntoutusjaksot sekä -kurssit.

Kelan kuntoutusta ei järjestetä julkisessa laitoshoidossa olevalle henkilölle.

Kuntoutusraha

Sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskurssien ajalta voidaan vanhemmille maksaa kuntoutusrahaa. Omaisen tai läheisen kuntoutukseen osallistumisen tarpeellisuus on aina perusteltava kuntoutussuunnitelmassa. Kuntoutusrahaa haetaan Kelalta ja liitteeksi tarvitaan kurssinjärjestäjän todistus.

Omavastuuajat on säännelty erikseen kunkin kuntoutuksen osalta. Esimerkiksi enintään 12 arkipäivää kestävän sopeutumisvalmennuskurssin omavastuuaika on kurssin alkamispäivä.

Kuntoutusraha on yleensä saajan sairauspäivärahan suuruinen ja se on verollista tuloa. Kuntoutusrahan vähimmäismäärä on 22,04 euroa päivässä. Ammatillisessa kuntoutuksessa olevan vähimmäiskuntoutusraha on 22,04 euroa päivässä. Kuntoutusrahan omavastuupäivältä voi saada erityishoitorahaa, mikäli vanhemmalle aiheutuu ansionmenetystä.

Nuoren kuntoutusraha

Vajaakuntoisella 16–19-vuotiaalla nuorella on oikeus kuntoutusrahaan, jos nuoren työkyky ja ansiomahdollisuudet tai mahdollisuudet valita ammatti ja työ ovat sairauden, vian tai vamman vuoksi olennaisesti heikentyneet ja hän tarvitsee tämän vuoksi tehostettua työkyvyn arviointia ja kuntoutusta. Tavoitteena on ammatillisen kuntoutumisen varmistaminen ja työllistymisen edistäminen. Edellytyksenä on lisäksi, että kotikunnassa on yhdessä nuoren, hänen huoltajansa ja tarvittaessa muiden asiantuntijoiden kanssa laadittu hänelle henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma. Kelan ohjeiden mukaan kuntoutuksen realistisena tavoitteena tulee olla työelämään siirtyminen niin, että nuori pystyisi työllään hankkimaan ainakin joitakin merkittäviä tuloja eläkkeensä lisäksi. Jos koulutuksen tavoitteena on pelkästään harjaannuttaa nuorta selviytymään jokapäiväisistä toiminnoista eikä alustaviakaan työelämätavoitteeseen tähtääviä ammatillisia suunnitelmia pystytä tekemään, eivät nuoren kuntoutusrahan myöntämisedellytykset täyty. Asiaa tulisi kuitenkin arvioida henkilön omasta näkökulmasta. Työelämä tulisi nähdä laajemmin, koska jo pienenkin työtulon mahdollisuus voi henkilölle itselleen olla merkityksellinen. Hallituksen esityksen mukaan silloin, kun vielä koulussa olevan nuoren ammatillisen kuntoutumisen mahdollisuuksia on kuntoutussuunnitelman mukaan vaikea ennakoida esimerkiksi sairauden laadun vuoksi, tulee pääsääntöisesti myöntää nuoren kuntoutusraha.

Nuoren kuntoutusrahan vähimmäismäärä vuonna 2010 on 22,04 euroa päivässä ja se on verotettavaa tuloa. Samalta ajalta nuoren on mahdollista saada myös verotonta vammaistukea. Loma-ajoilta kuntoutusrahaa pienennetään 20 prosentilla. Alle 20-vuotiaalle työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää vasta, kun on selvitetty, ettei ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuksia ole tai jos ammatillinen kuntoutus on sairauden vuoksi keskeytynyt tai päättynyt tuloksettomana.

Lääkekorvaukset

Lääkekorvausjärjestelmässä on kolme korvausluokkaa. Potilailla ei ole ostokertakohtaista kiinteätä omavastuuta. Potilas saa korvauksen lääkekohtaisesti prosenttiosuutena suoraan lääkkeen hinnasta. Peruskorvaus on lääkkeen hinnasta 42 prosenttia, alempi erityiskorvaus 72 prosenttia ja ylempi erityiskorvaus 100 prosenttia. Ylemmän erityiskorvausluokan lääkkeistä potilas maksaa kolmen euron omavastuun jokaisesta samalla kertaa ostamastaan valmisteesta.

Matkakustannukset

Sairausvakuutus korvaa matkat sairaalaan, poliklinikalle tai kuntayhtymän terveydenhuollon toimintayksikköön. Lisäksi korvaus maksetaan sairauden hoitoon kuuluvien apuvälineiden hankkimiseen ja ylläpitämiseen liittyvistä apuvälineiden valmistus-, huolto- ja välityspaikkoihin tehtävistä matkoista. Sairauden vuoksi tehdyistä matkoista korvataan 9,25 euron ylittävä osuus. Kun itse maksetut osuudet ylittävät 157,25 euroa kalenterivuoden aikana, ylittävä osa korvataan kokonaan. Vuotuinen omavastuuosuus kertyy sekä matkojen omavastuuosuuksista että niitä pienemmistä kertakustannuksista. Matkakustannukset voivat olla potilaan itsensä, hänen saat-

tajansa ja mukana matkustaneen perheenjäsenen kustannuksia.

Jos potilas tarvitsee matkan aikana välttämättä saattajan, myös tämän matkakuluista voi saada korvauksen.

Saattajan matkakuluista saa korvausta, jos hoitohenkilökunta on katsonut saattajan tarpeelliseksi hakijan sairauden perusteella tai esim. perheen jäsenen hoitoon osallistumisen välttämättömäksi.

Jos potilas, saattaja tai perheenjäsen on joutunut yöpymään matkalla tutkimuksen, hoidon tai liikenneolosuhteiden takia, hän voi hakea Kelasta yöpymisrahaa majoituskustannusten määrään. Sitä voi saada enintään 20,18 euroa vuorokaudessa.

Työkyvyttömyyseläkkeen lepäämään jättäminen ja oikeus ansaita

Työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi voi tehdä ansiotyötä, jos kuukausiansio jää alle 600€ kuukaudessa. Työkyvyttömyyseläke on mahdollista jättää lepäämään vähintään 3 kuukaudeksi ja enintään 2 vuodeksi. Eläke jätetään lepäämään, jos työansiot ylittävät 600€ kuukaudessa. Lepäämiskertoja ei ole rajoitettu; eläkkeellä tulee kuitenkin olla lepäämisten välillä vähintään 3 kuukautta. Jos henkilö on saanut välittömästi ennen eläkkeen lepäämään jättämistä eläkettä saavan hoitotukea, hänelle myönnetään ylin vammaistuki ajalta, jolta eläkkeen maksaminen on keskeytetty. Jos henkilö on välittömästi ennen eläkkeen lepäämään jättämistä saanut eläkkeen saajan asumistukea, asumistuen maksamista jatketaan niin kauan kuin asumistuen edellytykset muuten täyttyvät, vaikka työkyvyttömyyseläkettä ei makseta eläkkeen lepäämisen aikana.

Laki on uusi, kansaneläkelaista erillinen laki, Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä (738/2009).

Uusi laki on määräaikainen ja on voimassa 1.1.2010-31.12.2013. Vuonna 2009 tai aiemmin työntekonsa aloittaneiden työkyvyttömyyseläkkeen lepäämiseen sovelletaan (vanhoja) kansaneläkelain säädöksiä.

Korvaus gluteiinittomasta ruokavaliosta

Keliakiaa sairastavat 16 vuotta täyttäneet saavat Kelalta korvausta gluteenittoman ruokavalion aiheuttamista kustannuksista 21 euroa kuukaudessa. Korvaus on veroton.

Koulunkäynti

Kehitysvammainen lapsi on yleensä pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä. Hänen oppivelvollisuutensa alkaa 6-vuotiaana ja kestää 11 vuotta. Huoltajia kuullaan aina päätettäessä lapsen ottamisesta pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin. Kaikille erityislapsille laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) yhdessä lapsen huoltajien, opettajien ja moniammatillisen oppilashuoltoryhmän kanssa.

Erityisopetusta voidaan antaa yleisopetusluokassa tai pienryhmässä.

Esiopetus

Erityistä tukea tarvitsevalla lapsella on oikeus esiopetukseen:

1. Sinä vuonna, jolloin hän täyttää 5 vuotta, jolloin esiopetus on oppilaalle vapaaehtoista.
2. Sinä vuonna, jolloin hän täyttää 6 vuotta ja oppivelvollisuus alkaa. Kun on kyse oppivelvollisuuden ensimmäisestä vuodesta, on osallistuminen tällöin pakollista.
3. Sinä vuonna, kun oppilas täyttää 7 vuotta, jos oppilaan perusopetuksen aloittamista on myöhennetty.

Esikoulu on maksuton ja sitä voidaan järjestää päivähoitopaikassa tai koulussa siten, että matkat ovat mahdollisimman lyhyitä ja turvallisia.

Perheillä säilyy edelleen päivähoitolain mukainen subjektiivinen oikeus päivähoitopaikkaan, kunnes lapsi siirtyy oppivelvollisena perusopetukseen. Mikäli lapsi on päivähoidossa, tulee esiopetukseen käytetty aika huomioida päivähoitomaksussa. Esikoulussa olevalla erityislapsella on pääsääntöisesti oikeus maksuttomaan kuljetukseen.

Koulunkäyntiavustaja

Koulutoimi myöntää tarvittaessa vaikeavammaiselle lapselle koulunkäyntiavustajan. Lapsen henkilökohtaista opetus- ja kuntoutussuunnitelmaa laadittaessa arvioidaan avustajan tarve. Perustelujen on syytä olla yksityiskohtaisia ja liitteenä tulee olla lääkärinlausunto.

Perusopetuslain 31 §:ssä on säädetty opetuksen maksuttomuudesta. Säännöksen 1 momentin mukaan vammaisella ja muulla erityistä tukea tarvitsevalla oppilaalla on muun ohella oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut.

Koulunkäyntiavustajan työn tarkoituksena on tukea oppilaan yksilöllistä toimintakykyä erilaisissa toimintaympäristöissä. Tavoitteena on oppilaan avustaminen ja tukeminen oppimisprosessin eri vaiheissa siten, että oppilaan itsenäisyys ja omatoimisuus korostuvat. Koulunkäyntiavustajat tulisi palkata kerralla riittävän pitkäksi aikaa, jotta avustajasuhde olisi oppilaan koulunkäynnin kannalta mielekäs.

Koulumatkat

Peruskoulun oppilaalla on oikeus maksuttomaan koulukuljetukseen silloin, jos oppilaan koulumatka on viittä kilometriä pidempi. Oikeus maksuttomaan kuljetukseen tai oppilaan kuljettamista varten myönnettyyn avustukseen on myös silloin, kun koulumatka oppilaan ikä ja muut olosuhteet huomioiden muodostuu oppilaalle liian vaikeaksi, vaaralliseksi tai rasittavaksi.

Jos esiopetusta saavan oppilaan matka kotoa esiopetukseen tai lasten päivähoidosta annetussa laissa tarkoitetusta päivähoidosta esiopetukseen on viittä kilometriä pitempi, oppilaalla on vastaava oikeus maksuttomaan kuljetukseen kotoa suoraan esiopetukseen tai päivähoidosta esiopetukseen ja esiopetuksesta kotiin tai päivähoitoon. (PerusopetusL 32 §).

Kehitysvammaisten koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta

Kehitysvammaisten koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta on erityishuolloksi katsottavaa toimintaa, jota kunnan sosiaalitoimen on järjestettävä tarvetta vastaava määrä. Koska kysymys on alle 16-vuotiaalle kehitysvammaiselle henkilölle annettavasta osittaisesta ylläpidosta, tulee iltapäivähoidon olla maksutonta. Kunta ei voi kiertää laissa sille määrättyjä velvollisuuksia myöntämällä kehitysvammaisten henkilöiden tarvitsemat erityishuollon palvelut jonkin muun lain perusteella siten, että voisi täten periä palvelun käyttäjiltä asiakasmaksuja sellaisista palveluista, jotka erityishuoltoon lukeutuvina olisivat asiakkaille maksuttomia.

Perusopetuslain muutokseen (1.1.1999) liittyvässä hallituksen esityksessä (HE159/1996) on nimenomaisesti todettu, että oppilaiden kuntoutus- ja muut henkilökohtaiset ohjaus- ja tukipalvelut jäävät edelleenkin erityishuoltona annettavaksi. Koululaisen aamu- ja iltapäivätoiminta on tällainen henkilökohtainen ohjaus- ja tukipalvelu. 1.8.2004 voimaan tulleella perusopetuslain muutoksella ei ole myöskään ollut tarkoitus muuttaa kehitysvammalain pykäliä.

Kehitysvammaisen lapsen aamu- ja iltapäivätoiminnan tarve tulee mainita erityishuolto-ohjelmassa. Mikäli kehitysvammainen lapsi tarvitsee aamu- ja iltapäivätoimintaa nimenomaan kehitysvammaisuutensa vuoksi, kysymys ei voi olla päivähoitolain eikä myöskään perusopetuslain perusteella järjestettävästä normaalipalvelusta. Tällöin hoito tulee järjestää kehitysvammalain mukaisena erityishuoltona.

Hämeenlinnan hallinto-oikeudesta on saatu useita päätöksiä, joissa nimenomaan todetaan, että päivähoitolain tai perusopetuslain mukaiset palvelut eivät riitä kattamaan kehitysvammaisen lapsen hoidon tarvetta. Hoidon tarpeen on katsottu johtuvan ensisijaisesti kehitysvammasta eikä lapsen iästä. Tapauksia on löydettävissä Tukiliiton internet-sivuilta www.kvtl.fi kohdasta sosiaaliturva ja edunvalvonta.

Perusopetuslain mukainen aamu- ja iltapäivätoiminta

Perusopetuslain 8 a luku käsittelee

aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämistä.

Kunta voi järjestää ja hankkia aamu- ja iltapäivätoimintaa. Jos kunta järjestää tai hankkii aamu- ja iltapäivätoimintaa, sitä tulee tarjota kunnassa toimivien koulujen ensimmäisen ja toisen vuosiluokan oppilaille sekä muiden vuosiluokkien osalta 17 §: n 2 momentissa tarkoitetuille oppilaille (= erityisoppilas) kunnan päättämässä laajuudessa.

Aamu-ja iltapäivätoiminnasta voidaan määrätä maksettavaksi asiakasmaksu. Kunta päättää aamu- ja iltapäivätoiminnasta perittävän kuukausimaksun määrän, joka saa olla enintään 60 euroa silloin, kun toimintaa järjestetään kolme tuntia päivässä. Maksu voidaan periä jokaiselta sellaiselta kuukaudelta, jona lapsi osallistuu aamu- tai iltapäivätoimintaan. Toimintaa voidaan järjestää enemmänkin kuin kolme tuntia päivässä ja ylimenevistä tunneista voidaan periä maksu erikseen. Koska aamu-ja iltapäivätoimintaa järjestetään kaikille perusopetuksen 1. ja 2. vuosiluokan oppilaille, on perusteltua ajatella, että suurin osa oppilaista tarvitsee toimintaa iästään johtuen. Vanhemmat oppilaat tarvitsevat toimintaa nimenomaan erityisistä tarpeistaan johtuen. Siksi ainakin 9-vuotiaasta lähtien aamu- ja iltapäivätoimintaa tulee järjestää kehitysvammaisille oppilaille erityishuoltona, jolloin kuukausimaksua ei tule periä.

Opetushallitus on hyväksynyt aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet, joiden mukaan toiminta tulee järjestää.

Lisätietoja: www.opetusministerio.fi, www.edu.fi, Tukiviesti 3-4/2004.

Opiskelu

Ammatillinen erityisopetus

Henkilökohtainen avustaja

Järjestämisvastuussa on opiskelijan kotikunta ja se myönnetään vammaispalvelulain 9 §: n nojalla määrärahojen perusteella.

Henkilökohtainen koulunkäyntiavustaja

Järjestämisvastuussa on koulutuksen järjestäjä. Rahoitus tulee opetus- ja kulttuuritoimesta annetun asetuksen 9 §: n perusteella. Asetuksen perustelumuistiossa on mainittu, että henkilökohtainen avustaja voi olla vain autistisilla ja vaikeimmin kehitysvammaisilla henkilöillä.

Opiskelun edellyttämät avustajapalvelut

Järjestämisvastuussa on koulutuksen järjestäjä (laki ammatillisesta koulutuksesta 38 §). Erityisopetusta saavalla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, muihin opiskelijahuollon palveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin. Muista palveluista ja tukitoimista säädetään vammaispalvelulaissa.

Opiskelijahuolto

Opiskelijahuollolla tarkoitetaan opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Tarvittaessa koulutuksen järjestäjän velvollisuus on ohjata opiskelija hakemaan näitä etuja ja palveluita (sosiaali- ja mielenterveyspalvelut, päihde- ja ehkäisypalvelut sekä työvoimatoimiston palvelut).

Kuljetusetu

Koulumatkatukea voidaan Kelasta myöntää opiskelijalle, jonka yhdensuuntainen koulumatka on vähintään 10 km ja koulumatkan kustannukset ovat yli 54 €/kk. Omavastuu osuus on 43 €/kk (laki lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden koulumatkatuesta 3 §). Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijoihin rinnastetaan myös vammaisille opiskelijoille järjestettyyn valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen ja ohjaukseen osallistuvat opiskelijat. Kuljetusta kouluun voi järjestää myös kotikunta vammaispalvelulain 8 §: n ja -asetuksen 4-6 §: ien perusteella.

Majoitusetu

Majoituksesta on järjestämisvastuussa koulutuksen järjestäjä. Asuminen koulutuksen järjestäjän opiskelija-asuntolassa on opiskelijalle maksutonta (laki ammatillisesta koulutuksesta 3 §, asetus opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta).

Omaishoito

Omaishoidon tuki

Omaishoidon tuesta säädetään 1.1.2006 voimaan tulleessa laissa omaishoidon tuesta. Omaishoidon tukea voi hakea kotipaikkakunnan sosiaalitoimesta. Omaishoidolla tarkoitetaan vanhuksen, vammaisen tai sairaan henkilön hoidon ja huolenpidon järjestämistä kotioloissa omaisen tai muun hoidettavalle läheisen henkilön avulla. Pääsääntö on, että hoito tapahtuu hoidettavan omassa kodissa.

Omaishoitajana voi toimia ainoastaan hoidettavan omainen tai muu hänelle läheinen henkilö. Läheinen henkilö voi olla esimerkiksi avopuoliso tai ystävä, joka on käytännössä osallistunut hoitoon ja huolenpitoon.

Omaishoidon tuki on kokonaisuus, joka muodostuu hoidettavalle annettavista tarvittavista palveluista sekä omaishoitajalle annettavasta hoitopalkkiosta, vapaasta ja omaishoitoa tukevista palveluista.

Omaishoidon tuen järjestämisvastuu on edelleen kunnalla. Omaishoidon tuesta laaditaan yhdessä omaishoitajan ja kunnan välillä sopimus, jonka liitteenä on oltava hoito- ja palvelusuunnitelma.

Hoito-ja palvelusuunnitelma on laadittava yhdessä hoidettavan ja omaishoitajan kanssa. Suunnitelmaan tulee kirjata omaishoitajan antaman hoidon määrä ja sisältö, muiden hoidettavalle tarpeelisten palvelujen määrä ja sisältö (esim. tilapäishoito, kotipalvelu), omaishoitajan hoitotehtävää tukevien palvelujen määrä ja sisältö sekä miten hoito järjestetään hoitajan vapaan tai muun poissaolon aikana.

Hoitopalkkio porrastetaan hoidon sitovuuden ja vaativuuden perusteella. Vuonna 2010 alimman eläketurvaan oikeuttavan hoitopalkkion suuruus on 347,41 euroa kuukaudessa.

Omaishoitaja, jonka hoidettava on säännöllisesti poissa kotoa enemmän kuin 5–7 tuntia arkipäivää kohti, on oikeutettu 347,41 euron hoitopalkkioon, jos hoidettavan hoidon ja huolenpidon tarve kotona on vähäistä suurempaa. Siten esimerkiksi vaikeasti kehitysvammaisen lapsen omaishoitaja voi olla oikeutettu vähintään 347,41 euron hoitopalkkioon, vaikka lapsi viettäisi keskimäärin yli 7 tuntia esimerkiksi koulussa tai päivätoiminnassa.

Lisätietoja www.kvtl.fi , Tukiviesti 6/2005.

Omaishoitajan vapaiden järjestäminen ja niiden maksut

Omaishoitajalla on lakisääteinen oikeus saada vapaapäiviä kolme vuorokautta kuukaudessa. Tämän lisäksi kunta voi myöntää hoidon sitovuuden ja vaativuuden perusteella lisävapaapäiviä sekä mahdollisuuden vuorokautta lyhyempiin virkistysvapaisiin. Virkistysvapaat eivät vähennä hoitajan oikeutta vuorokauden mittaisiin vapaapäiviin. Vapaapäivien ja virkistysvapaiden pitäminen eivät vähennä hoitopalkkion määrää.

Kunnan on järjestettävä hoidettavan hoito vapaapäivien ajaksi. Omaishoitajan lakisääteisen vapaan aikana hoidettavalle annettavista palveluista peritään hoidettavalta tuloista riippumaton, vuorokausikohtainen tasamaksu. Maksu on enintään 9,90 euroa vuorokaudelta. Maksun suuruuteen ei vaikuta se, millaisten palvelujen avulla hoito järjestetään eikä se kuinka paljon palveluja hoidettavalle annetaan vuorokaudessa (asiakasmaksulaki 6b §).

Lisätietoa Tukiviesti 6/2004.

Päivähoito

Lasten päivähoito

Kaikilla alle kouluikäisillä lapsilla on subjektiivinen oikeus kunnalliseen päivähoitoon. Päivähoitoon ovat ensisijaisesti oikeutettuja erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset. Heidän hoitonsa voidaan järjestää:

- Erityispäiväkodissa
- Integroituna normaalipäiväkotiin kahden paikalle tai avustajan kanssa
- Perhepäivähoidossa kahden paikalla tai erityiskorvauksella päivähoitajalle.

Alle kouluikäisten kehitysvammaisten lasten kuntoutuksellinen päivähoito

Kehitysvammaisten lasten päivähoidon tulee olla maksutonta, mikäli päivähoito järjestetään kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain mukaisesti erityishuoltona. Erityishuoltoon kuuluvia palveluja ovat muun muassa tarpeellinen ohjaus ja kuntoutus (2 § 3 momentti). Mikäli 3–5-vuotiaan lapsen päivähoito järjestetään kuntoutuksellisista syistä päiväkodissa, hoidon tulee olla maksutonta sosiaali-ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain perusteella (4 § 2 -kohta). Lain mukaan kehitysvammaisten erityishuolto on maksutonta alle 16-vuotiaalle lapselle. Mikäli lapsi tarvitsee päivähoitoa ainoastaan kuntoutuksellisista syistä, tarvetta tulee perusteella lääkärinlausunnolla, josta ilmenee nimenomaisesti päivähoidon kuntoutuksellinen merkitys.

Kehitysvammaisen lapsen iltapäivähoidosta ja kuntoutuksellisesta päivähoidosta perittäviä maksuja voidaan verrata asumisen järjestämisestä perittäviin palvelumaksuihin. Päivähoitolaki on yleislaki ja kehitysvammalaki on erityislaki, joka tulee normiristiriitatilanteessa ensisijaisesti sovellettavaksi. Päätöstä tehtäessä tulevat noudatettaviksi yleiset hallinto-oikeudelliset periaatteet sekä nimenomaan sosiaalioikeutta koskevat omat erilliset oikeusperiaatteet kuten muun muassa myönteisen tulkinnan ensisijaisuus.

Kunnan velvollisuutena on kehitysvammalaissa säädetyn erityishuollon järjestäminen. Kunta ei voi kiertää laissa sille määrättyjä velvollisuuksia myöntämällä kehitysvammaisten tarvitsemat erityishuollon palvelukset jonkin muun lain perusteella siten, että voisi täten periä palvelun käyttäjiltä asiakasmaksuja sellaisista palveluista, jotka erityishuoltoon lukeutuvina olisivat asiakkaille maksuttomia.

Hallinto-oikeudet ovat useissa tapauksissa ottaneet kantaa kehitysvammaiselle lapselle järjestettävään kuntouttavaan päivähoitoon ja todenneet sen erityishuolloksi ja siten maksuttomaksi. Tapauksia on löydettävissä Tukiliiton internetsivuilta www.kvtl.fi kohdasta sosiaaliturva ja edunvalvonta, mm. Hämeenlinnan hallinto-oikeuden päätös 4.11.2005, Rovaniemen hallinto-oikeuden päätös 5.4.2006, Turun hallinto-oikeuden päätös 29.9.2006 ja Kouvolan hallinto-oikeuden päätös 6.11.2006.

Vammaispalvelulain mukaiset palvelut

Palvelusuunnitelma

Palvelusuunnitelma on suunnitelma niistä palveluista ja tukitoimista, joita vammainen henkilö tarvitsee selviytyäkseen jokapäiväisestä elämästä. Palvelusuunnitelma laaditaan vammaisen henkilön tai perheen niin tahtoessa. Vammainen henkilö voi itse pyytää kunnan sosiaalitoimelta, että hänelle laaditaan palvelusuunnitelma. Sosiaalihuollon asiakaslaki velvoittaa viranomaisia palvelusuunnitelman tekemiseen, jollei kysymyksessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta (VPA 2 §, asiakaslaki 7 §).

Palvelusuunnitelmien kautta kunnat pystyvät kartoittamaan kunnassa esiintyvän vammaispalvelulain mukaisten palvelu- ja tukitoimien tarpeen.

Palvelusuunnitelma on laadittava yhdessä vammaisen henkilön itsensä ja tarvittaessa hänen läheistensä läsnä ollessa.

Palvelusuunnitelma ei kuitenkaan ole sellainen asiakirja, jolla asiakkaalle syntyisi oikeus vaatia suunnitelmaan sisältyviä palveluja ja tukitoimia. Suunnitelmaan otettua palvelua ja tukitoimea tulee hakea erikseen hakemuksella. Tähän hakemukseen viranomainen on velvollinen antamaan kirjallisen päätöksen ja muutoksenhakuohjeet. Palvelutarve on kuitenkin tärkeää kirjata palvelusuunnitelmaan, vaikkei palvelua heti saisikaan. Merkintä on osoituksena yhteisesti todetusta tarpeesta, johon myöhemmin tulee vastata.

Lisätietoja www.kvtl.fi.

Vammaispalvelulain muutos, joka tuli voimaan 1.9.2009, edellyttää, että palvelutarpeen selvittäminen on aloitettava seitsemäntenä arkipäivänä asiakkaan yhteydenotosta. Palvelusuunnitelma on laadittava ilman aiheetonta viivytystä ja palveluja koskevat päätökset on tehtävä viimeistään 3 kk: n kuluessa hakemuksesta.

Vaikeavammainen

Vaikeavammaisuus määritellään vammaispalvelulaissa aina tapauskohtaisesti suhteessa palveluun, jota haetaan. Esimerkiksi vammaispalvelulain mukaisia kuljetuspalveluja myönnettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei voi vammansa tai sairautensa vuoksi käyttää joukkoliikennevälineitä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia.

Subjektiiviset oikeudet

Subjektiivinen oikeus tarkoittaa sitä, että kunnan on aina myönnettävä haettu palvelu, mikäli vaikeavammaisuuden kriteerit kyseisen palvelun kohdalla täyttyvät. Vammaispalvelulain mukaisiin subjektiivisiin oikeuksiin kuuluvat henkilökohtainen apu, kuljetuspalvelut, tulkkipalvelut, palveluasuminen, asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet sekä asunnon muutostyöt.

Henkilökohtainen avustaja

Vaikeavammaiset henkilöt ovat oikeutettuja henkilökohtaiseen apuun tietyin, laissa säädetyin edellytyksin. Kunta ei voi määrärahoihin vedoten evätä henkilökohtaista apua, jos hakija täyttää laissa olevat edellytykset palvelun saamiselle.

Henkilökohtaiseen apuun on oikeutettu henkilö, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa tai sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä kotona tai kodin ulkopuolella. Henkilökohtaista apua on järjestettävä päivittäisiä toimia sekä työtä ja opiskelua varten niin paljon kuin vaikeavammainen henkilö sitä välttämättä tarvitsee. Muihin tarkoituksiin eli harrastuksiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen tai sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseen henkilökohtaista apua on myönnettävä aluksi vähintään 10 tuntia kuukaudessa ja vuoden 2011 alusta lukien vähintään 30 tuntia kuukaudessa.

Kunnalla on useita, vaihtoehtoisia tapoja järjestää henkilökohtainen apu. Kunta voi korvata vaikeavammaiselle henkilölle avustajan palkkaamisesta aiheutuneet kustannukset samaan tapaan kuin aiemmin eli ennen lain muutosta 1.9.2009. Kunta voi myös antaa vaikeavammaiselle henkilölle palvelusetelin avustajapalvelun hankkimista varten. Kolmas vaihtoehto on, että kunta järjestää palvelun ostopalveluna, oman palvelutuotantonsa turvin tai yhteistyössä muiden kuntien kanssa.

Kuljetuspalvelut

Henkilöllä, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei ilman kohtuuttomia vaikeuksia voi käyttää joukkoliikennevälineitä, on subjektiivinen oikeus vammaispalvelulain mukaan käyttää kuljetuspalveluja ja tarvittaessa saattajaa työ-, opiskelu- ja vapaa-ajan matkoilla. Saattajapalvelu järjestetään, mikäli henkilö tarvitsee toisen henkilön apua niin paljon, että taksin tai invataksin kuljettajan apu ei ole riittävä.

Työ- ja opiskelumatkat korvataan tarpeen mukaan vaikeavammaiselle henkilölle kokonaisuudessaan ja näiden lisäksi hänellä on oltava mahdollisuus vähintään 18 yhdensuuntaiseen jokapäiväiseen elämään kuuluvaan asiointi- ja virkistysmatkaan kuukaudessa.

Palvelu myönnetään vaikeavammaiselle henkilölle ja sen tarve arvioidaan aina tapauskohtaisesti lääkärintodistusten ja muiden selvitysten perusteella. Huomiota kiinnitetään vammaisen henkilön omaan sosiaaliseen ja fyysiseen ympäristöön ja selvitetään, missä palvelut, harrastukset tms. ovat saatavilla.

Vaikeavammaisuus ei aina tarkoita fyysistä vammaa vaan se voi johtua myös siitä, että henkilö ei

osaa tai voi esimerkiksi hahmotusvaikeuksien, käytöshäiriöiden tai pelkotilojen vuoksi käyttää joukkoliikennevälineitä.

Hakemukset on tutkittava aina tapauskohtaisesti eikä vaikeavammaisuutta voi ratkaista sosiaalilautakunnan yleisesti määrittelemien perusteiden mukaan.

Asiointi- ja vapaa-ajan kohde on vammaisen henkilön itsensä harkittavissa ja matka on tehtävä asuinkunnassa tai lähikuntiin. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta.

Tulkkauspalvelut

Tulkkauspalveluja on järjestettävä vaikeasti kuulo- ja näkövammaisille vähintään 360 tulkintatuntia kalenterivuoden aikana. Vaikeasti kuulovammaisilla, kuulo- ja näkövammaisilla sekä puhevammaisilla henkilöillä on oikeus saada vuodesvähintään 180 tulkintatuntia.

Palveluja voi saada esimerkiksi työssä käymisen, opiskelun, asioimisen, yhteiskunnallisen osallistumisen ja virkistyksen yhteydessä tapahtuvaan tulkkaukseen.
(VPL 8-8a §, VPA 7-9 §)

Opiskeluun liittyviä tulkkauspalveluja tulee järjestää siinä laajuudessa kuin henkilö välttämättä tarvitsee niitä selviytyäkseen opinnoistaan.

Tulkkauspalvelut siirtyvät Kelan järjestettäviksi 1.9.2010. Siirron yhteydessä asiakkaiden oikeudet tulkkauspalveluihin eivät muutu.

Määrärahasidonnaiset palvelut

Vammaispalveluissa muut kuin edellä mainitut palvelut ja tukitoimet ovat määrärahasidonnaisia. Näitä palveluja ja tukitoimia kunta myöntää tarveharkinnan perusteella määrärahojen puitteissa ottaen huomioon perustuslain asettamat velvoitteet.

Apuvälineet

Vammaispalvelulain mukaiset apuvälineet, joita tarvitaan liikkumisessa, viestinnässä, henkilökohtaisessa suoriutumisessa kotona tai vapaa- aikana (esimerkiksi harrastusvälineet, VPA 17 §)

Ylimääräiset erityisravintokustannukset

Vammaispalvelulain mukaan vammaiselle henkilölle voidaan korvata (harkinnanvarainen) ylimääräiset kustannukset, jotka aiheutuvat erityisravinnosta tai erityisravintovalmisteista, joita henkilö joutuu käyttämään pitkäaikaisesti ja säännöllisesti.

Erityisravinnon tarve tulee olla lääketieteellisesti yksityiskohtaisesti selvitetty (pelkkä lääkärin suositus ei riitä). Ensisijaisesti ravintokustannukset tulevat korvattavaksi hoitotuen ja sairausvakuutuksen avulla. (VPA 19 §) Poikkeuksena gluteeniton ruokavalio, johon keliakiaa sairastavat saavat korvausta Kelalta.
Kts. Kela.

Ylimääräiset vaatekustannukset

Vammaispalvelulain mukaan vammaiselle henkilölle voidaan korvata (harkinnanvarainen) ylimääräiset vaatekustannukset, jos henkilö ei vammansa vuoksi voi käyttää valmiina ostettavia vaatteita tai jalkineita tai jos vaatteet vammasta johtuen kuluvat tavallista nopeammin.

Kunta korvaa vain tavanomaisen vaatetuksen ja erityisvaatetuksen välisen erotuksen. (VPA 18 §)

Terveydenhuolto

Apuvälineet

Lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvat välineet ja laitteet, joita vammainen henkilö tarvitsee selviytyäkseen päivittäisistä toiminnoista (esim. keppi, proteesi, pyörätuoli). Terveydenhuolto korvaa myös peruskoulua tai lukiota käyvälle vammaiselle oppilaalle lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvat henkilökohtaiset ja koulussa tarvittavat apuvälineet (esimerkiksi pyörätuoli). Koulu huolehtii koulu- ja luokkakohtaisista apuvälineistä (esim. pulpetti).

Veroasiat

Veronmaksukyvyn alentumisvähennys

Jos henkilön veronmaksukyky hänen ja hänen perheensä käytettävissä olevat tulot ja varallisuus huomioon ottaen on erityisistä syistä, kuten elatusvelvollisuuden, työttömyyden tai sairauden vuoksi olennaisesti alentunut, vähennetään puhtaasta ansiotulosta kohtuullinen määrä, enintään kuitenkin 1400 euroa.

Yksinomaan sairauskulujen perusteella myönnettävän harkinnanvaraisen vähennyksen edellytyksenä on, että verovelvollisen ja hänen perheenjäsentensä sairauskulujen määrä on vähintään 700 euroa ja samalla vähintään 10 prosenttia verovelvollisen puhtaiden pääoma- ja ansiotulojen yhteismäärästä. Hakemuksessa tulee mainita tarkasti vammasta aiheutuvat erityiskustannukset kuten lisääntyneet asumiskustannukset, vaatekustannukset, ruokakulut, erityiset hygieniakustannukset, apuvälineiden kunnostamisesta aiheutuneet kustannukset, terveydenhoito- ja sairauskustannukset, avuntarpeesta johtuvat kustannukset, kuljetuskustannukset, harrastus- ja virkistystoiminnan kulut sekä kaikki muut oleelliset kulut. Lisätietoja saat kotikuntasi verotoimistosta tai www.vero.fi.

Palvelujen hakeminen

Neuvontavelvollisuus

Viranomaisella on yleinen velvollisuus antaa tietoa asian vireillepanosta sekä käsittelystä. Neuvontavelvollisuus perustuu hallintolakiin ja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettuun lakiin. Neuvonnalla tarkoitetaan myös vastaamista asiakkaan kysymyksiin ja tiedusteluihin. Neuvonta voi koskea myös viranomaisen noudattamia käytäntöjä ja mahdollisia vakiintuneita tulkintalinjoja. Asiakkaalle on myös kerrottava hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset käsiteltävänä olevaan asiaan (hallintolaki 8 §, asiakaslaki 5 §).

Hakemus

Palveluja haetaan pääsääntöisesti kirjallisella hakemuksella. Hakemuksesta tulee käydä ilmi mitä haetaan, kuka hakee ja miksi. Hakemuksesta tulee ilmetä tarkemmin mahdollinen diagnoosi ja hakemuksessa on hyvä selkeästi ja yksityiskohtaisesti kertoa, miten vamma haittaa jokapäiväistä elämää ja miten se haetun palvelun saamisen jälkeen helpottuu. Lisäksi kannattaa viitata lääkärin, psykologin, terapeutin, opettajan tai muun vastaavan asiantuntijan lausuntoihin ja ottaa ne hakemuksen liitteeksi.

Mikäli asiakas haluaa tietää, kauanko hänen vireille laittamansa asian käsittely kestää, viranomaisella on lakiin perustuva velvollisuus asiakkaan pyynnöstä antaa asiassa käsittelyaika-arvio
(HL 33 §).

Päätös

Kun asia on ratkaistu, siitä on laadittava kirjallinen päätös. Päätöksestä on käytävä ilmi päätöksen tehnyt viranomainen ja päätöksen tekemisen ajankohta, asianosaiset, perustelut sekä sen henkilön nimi, jolta voi tarvittaessa pyytää lisätietoja. Päätöksen perusteluissa on oltava yksilöity tieto siitä, mihin asianosainen on oikeutettu tai velvoitettu tai miten asia on muutoin ratkaistu. Päätöksen perusteluista on lisäksi käytävä ilmi, mitkä seikat ovat vaikuttaneet ratkaisuun sekä mainittava sovelletut säännökset. Päätökseen, johon saa hakea muutosta, on liitettävä valitusosoitus/muutoksenhakuohjeet
(HL 43-45 §, asiakaslaki 6 §).

Valitus- ja vaikuttamismahdollisuudet

Muutoksenhaku viranomaisen kielteiseen päätökseen

Kun saat viranomaiselta päätöksen, johon haluat hakea oikaisua, aloita lukemalla muutoksenhakuohjeet. Toimi niiden mukaisesti ja laadi kirjallinen oikaisuvaatimus/valitus. Kirjoita hakemukseen nimesi,

osoitteesi, päätöksen tiedot (päiväys ja kuka päätöksen on antanut), selkeästi mitä vaadit (sosiaalilautakunnan päätös on kumottava ja sinulle on myönnettävä hakemasi palvelu/tukitoimi/avustus) sekä perustelut minkä vuoksi juuri sinulle on myönnettävä hakemasi palvelu (olet vaikeavammainen henkilö, kerro tarkasti miten vamma ilmenee ja miten palvelu asiaa helpottaa jne).

Muista lähettää valitus annetussa määräajassa tai muutoin sitä ei käsitellä. Laita liitteeksi mahdolliset lääkärintodistukset, fysio- tai toimintaterapeuttien lausunnot ja muut asiaan liittyvät asiakirjat.

Valitusaika

Valitusaika alkaa kulua vasta, kun päätös on annettu tiedoksi eli kun päätös on vastaanotettu. Tavallinen tiedoksianto toimitetaan postitse kirjeellä vastaanottajalle. Vastaanottajan katsotaan saaneen asiasta tiedon seitsemäntenä päivänä kirjeen lähettämisestä (HL 59 §). Jos päätös saadaan tiedoksi todisteellisesti eli saantitodistuksella, lähtee valitusaika juoksemaan siitä päivästä, kun saantitodistus on allekirjoitettu (HL 60 §).

Kunnan sosiaaliviranomaisen päätökseen voi vaatia oikaisua lautakunnalta 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Lautakunnan päätöksestä voi valittaa hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa tiedoksisaannista. Hallinto-oikeuden päätöksestä voi valittaa tietyin rajoituksin korkeimpaan hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista (HLL 22 §).

Terveydenhuollon hoitoratkaisuihin, kuten esim. kuntoutuspäätöksiin ei yleensä voi hakea muutosta valittamalla, vaan palveluihin tyytymätön voi valituksen sijaan tehdä muistutuksen tai kantelun. Terveydenhuollossa potilasasiamieheltä saa neuvoja ja apua liittyen potilaan asemaan tai oikeuksiin. Viranomaisten on aina neuvottava ja ohjattava asiakasta valitus- ja muistutusasioissa. Hallintolaki sääntelee tarkemmin hallintoasioiden käsittelyä.

Muistutus

Muistutus on vapaamuotoinen keino reagoida sosiaalihuollon henkilöstön tosiasiallisiin toimenpiteisiin eli esimerkiksi huonoon kohteluun. Sosiaaliasiamies auttaa muistutuksen tekemisessä. Muistutus osoitetaan sosiaalihuollon toimintayksikön vastuuhenkilölle ja siihen on annettava vastaus kohtuullisessa ajassa (asiakaslaki 23 §).

Sosiaaliasiamies

Jokaisen kunnan on nimettävä sosiaaliasiamies. Jos asiakas on tyytymätön saamaansa palveluun tai kohteluun, hän voi pyytää sosiaaliasiamiestä toimimaan sovittelijana. Sosiaaliasiamies neuvoo ja avustaa sosiaalihuollon asiakkaita ja avustaa muistutuksen tekemisessä. Sosiaaliasiamies seuraa asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa ja antaa siitä vuosittain selvityksen kunnanhallitukselle (asiakaslaki 24 §).

Kantelu

Kantelun voi tehdä kuka tahansa. Kantelulle ei ole asetettu määräaikoja eikä muotomääräyksiä. Kantelu tehdään oman alueen aluehallintoviranomaiselle eli entiselle lääninhallitukselle. Aluehallintoviranomaiset ovat lääninhallitusten seuraajia ja aloittivat toimintansa 1.1.2010. Muita kanteluviranomaisia ovat eduskunnan oikeusasiamies ja oikeuskansleri. Lisätietoja saa aluehallintoviraston sosiaalitarkastajilta sekä eduskunnan oikeusasiamiehen toimistosta.

Lisätietoja: www.kvtl.fi, www.avi.fi, www.eduskunta.fi.

Aloite

Kuntalaisaloitteella tarkoitetaan kuntalaisen omaehtoista ja omaaloitteista tahdonilmaisua johonkin toimenpiteeseen ryhtymiseksi. Kuntalaisen aloite on otettava asianmukaisesti käsiteltäväksi siinä viranomaisessa, joka on toimivaltainen aloitetta käsittelemään. Aloitteen tekijälle on aina ilmoitettava toimenpiteistä, joihin aloitteen johdosta ryhdytään tai on ryhdytty.

Lisätietoja: Tukiviesti 6/2004.

Lyhenteet

HL = hallintolaki
HLL = hallintolainkäyttölaki
KVL = kehitysvammalaki
SHL = sosiaalihuoltolaki
TLL = tieliikennelaki
VPL = vammaispalvelulaki
VPA = vammaispalveluasetus

Tärkeitä osoitteita

- **eduskunta.fi**
- **finlex.fi**
  – sivuilta löytyvät mm. lait, asetukset ja hallituksen esitykset sekä tuomioistuinten oikeuskäytäntö.
- **intermin.fi** (sisäasiainministeriö)
- **kela.fi**
  – tietoa kelan myöntämistä etuuksista sekä lomakkeita.
- **kunnat.net**
  – tietoa Kunta- ja palvelurakenneuudistuksesta.
- **kuntaliitto.fi**
- **kvtl.fi**
  – mm. sosiaaliturvan ja edunvalvonnan osalta lisätietoa sekä oikeuskäytäntöä
  – mallivalituksia yms.
- **lomake.fi**
  – lomakkeita
- **avi.fi**
  – aluehallintovirastojen yhteystiedot, julkaisut, lomakepohjat sekä tietoa kantelusta lääninsosiaalitarkastajille.
- **maistraatti.fi**
  – tietoa edunvalvonnasta, siihen liittyvistä lomakkeista ja hakemuspohjista sekä palkkioperusteista.
  – linkkejä maistraattien yhteystietoihin yms.
- **minedu.fi** (opetusministeriö)
- **mol.fi** (Työ- ja elinkeinotoimisto)
  – tietoa perhevapaista
- **oikeusasiamies.fi**
  – tietoa oikeusasiamiehelle tehtävästä kantelusta sekä niihin annetuista vastauksista.
- **om.fi** (oikeusministeriö)
- **poliisi.fi**
  – lomakkeita ja tietoa esim. vammaisen henkilön pysäköintiluvasta.
- **prh.fi** (Patentti- ja rekisterihallitus)
  – kaupparekisteri, yhdistysrekisteri, säätiörekisteri
  – tietoa yhdistysten ja säätiöiden perustamisesta sekä sääntömalleja.
- **oph.fi** (Opetushallitus)
  – opetukseen liittyviä asioita.
- **ray.fi**
- **stm.fi** (sosiaali- ja terveysministeriö)
- **thl.fi** (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos)
- **tulli.fi**
  – tietoa vammaisille henkilöille myönnettävästä autoveron palautuksesta.
- **valtioneuvosto.fi**
- **vero.fi**
  – tietoa verotuksesta sekä erilaisia lomakkeita verotukseen liittyen.

Lakeja ja hankkeita

Kokosimme keskeisiä kohtia vireillä olevista lainsäädäntö- ja kehittämishankkeista.

Sirkka Sivula, johtava lakimies

Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamishanke

Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut työryhmän uudistamaan sosiaalihuollon lainsäädäntöä. Työryhmän tehtävänä on **selvittää sosiaalihuoltoa koskevien lakien kokonaisrakenteen, soveltamisalan ja sisällön uudistamistarve.** Käytännössä tämä tarkoittaa noin kahdenkymmenen lain arviointia, yhteensovitusta ja uudistamista. Lait koskevat muun muassa vanhusten palveluja, vammaisten palveluja, päivähoitoa, lastensuojelua ja toimeentulotukea.

Työryhmän on annettava ehdotus sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamisen keskeisiksi linjauksiksi vuoden 2010 maaliskuun loppuun mennessä. Vahvistettujen linjausten pohjalta työryhmä laatii esityksen sosiaalihuollon lainsäädännön sisällön uudistamiseksi. Työryhmän toimikausi loppuu 31.12.2011. (lähde: STM:n tiedote)

Laajaan lainsäädännön uudistamishankkeeseen liittyy **uuden vammaislain** kirjoittaminen. Uuteen lakiin kootaan vammaispalvelulain ja kehitysvammalain sisältämät palvelut ja tukitoimet. Samalla on pohdittava, kuinka ja minkä lain perusteella järjestetään sellaiset kehitysvammalakiin sisältyvät palvelut, joita ei ole tarkoituksenmukaista ottaa uuteen vammaislakiin. Työtä on valmisteltu jo useamman vuoden ajan ja työ jatkuu.

Toinen kannaltamme tärkeä kokonaisuuteen liittyvä uudistus on **itsemääräämisoikeuden rajoituksia** sosiaali- ja terveydenhuollossa käsittelevä laaja lainsäädäntöhanke. Tammikuun lopulla pidettiin Itsemääräämisoikeus ja sen rajat -työseminaari, jolla pohjustettiin uudistusta. (Lisätiedot www.stm.fi)

Sata-komitea

Valtioneuvoston 14.6.2007 asettama sosiaaliturvan kokonaisuudistusta valmisteleva Sata-komitea on antanut loppumietintönsä joulukuussa 2009. Komitean loppumietinnössä on yli 50 ehdotusta sosiaaliturvan riittävyyden, kannustavuuden, selkeyttämisen ja kestävyyden parantamiseksi.

Uudistukseen sisältyy takuueläkkeen käyttöönotto 1.3.2011 lähtien. Takuueläkkeellä halutaan turvata pienimpien eläkkeiden kohtuullinen taso, joka olisi noin 685 euroa kuukaudessa. Sata-komitea esittää myös asumistukeen tehtäviä muutoksia.

Vampo

Vammaisten henkilöiden oikeudenmukaisen aseman turvaamiseksi laaditaan hallituksen vammaispoliittinen ohjelma, jossa linjataan vammaispolitiikan seuraavien vuosien keskeiset toimenpiteet.

Ohjelmatyön tavoitteena on luoda vahva pohja ihmisoikeuksille, syrjimättömyydelle, yhdenvertaisuudelle ja osallisuudelle. Päämääränä on yhteiskunta, joka soveltuu myös vammaisille ihmisille. Työskentelyn keskeiset lähtökohdat ovat valtioneuvoston vuonna 2006 eduskunnalle antama maamme ensimmäinen Vammaispoliittinen selonteko ja Suomen vuonna 2007 allekirjoittamat YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja yksilövalitusmekanismin sisältävä valinnainen pöytäkirja.

Ohjelma valmistellaan eri hallinnonalojen ja asiantuntijatahojen yhteistyönä. Ohjelmatyö on käynnistynyt syyskuussa 2008 ja päättyy maaliskuussa 2010. (lähde ja lisätiedot www.vane.to)

Kehas-työryhmä

Ympäristöministeriössä on valmistunut kesäkuussa ehdotus kehitysvammaisten ja muiden vaikeavammaisten asuntoohjelmaksi vuosille 2010–2015. Tavoitteena on vähentää hallitusti laitospaikkoja. Taustalla on YK:n vuonna 2006 hyväksymä vammaisten oikeuksia koskeva yleissopimus, jonka mukaan vammaisella ihmisellä tulee olla oikeus valita, missä ja kenen kanssa he asuvat. Valtioneuvoston periaatepäätös asunto-ohjelmasta annettu tammikuussa 2010. ■